

SYSTEM PREWENCYJNY

ochrony dzieci i młodzieży

w Katolickim Liceum Ogólnokształcącym

im. bł. Edmunda Bojanowskiego

w Henrykowie

ZAGADNIENIA WSTĘPNE

Wśród ważnych zadań, które mają na celu zabezpieczenie dobra wspólnego wiernych, w szczególności zaś ochronę dzieci i młodzieży, znajduje się przyjęcie właściwej postawy wobec przypadków nadużyć seksualnych popełnionych przez duchownych wobec osób małoletnich. W nauczaniu Kościoła, w jego praktyce duszpasterskiej i wychowawczej oraz w jego rozstrzygnięciach dyscyplinarnych, bezpieczeństwo dzieci i młodzieży jest jego szczególną troską oraz integralną częścią dobra wspólnego.

Ksiądz Arcybiskup Józef Kupny, Metropolita Wrocławski odpowiadając na wskazania Papieża Franciszka dotyczącego zdecydowanego przeciwstawiania się grzechowi i przestępstwu nadużyć wobec osób małoletnich, otacza ochroną dzieci i młodzież m.in. poprzez udzielanie adekwatnej odpowiedzi na ewentualne przypadki nadużyć seksualnych popełnianych przez duchownych diecezji siedleckiej na szkodę osób niepełnoletnich.

Mając na uwadze zasadę „zero tolerancji” dla nadużyć seksualnych duchownych względem dzieci i młodzieży oraz standardy przejrzystości i słuszne oczekiwanie wiernych, aby poznać prawdę o podjętych działaniach, Ksiądz Arcybiskup w ciągu ostatnich lat podjął następujące kroki:

- mianował ks. dr. Bartosza Trojanowskiego swoim delegatem ds. ochrony dzieci i młodzieży, do którego zadań należy wysłuchiwanie osób dokonujących zgłoszeń. Kontakt: delegat@archidiecezja.wroc.pl

- mianował ks. dr. Bartosza Mitkiewicza duszpasterzem do pomocy duchowej ofiarom nadużyć seksualnych, ich rodzinom oraz wspólnotom lokalnych, zranionych przestępstwem, dokonany przez osoby duchowne. Kontakt: pomocofiaram@archidiecezja.wroc.pl

System Prewencji

25 stycznia 2019 r. odbyło się szkolenie dotyczące przygotowania Systemu Prewencji na terenie Archidiecezji Wrocławskiej. Celem Systemu Prewencji jest wyeliminowanie ryzyka wykorzystania seksualnego w pracy duszpasterskiej z dziećmi i młodzieżą ze strony kogokolwiek, pomoc w ochronie granic intymności psychicznej i fizycznej, przyczynienie się do promocji ochrony dzieci i młodzieży w środowiskach pozakościelnych.

Ksiądz Arcybiskup gorąco zachęca duchowieństwo Archidiecezji, katechetów i wszystkich zaangażowanych w pracę duszpasterską z dziećmi i młodzieżą, by wziąć sobie do serca i spróbować wprowadzić w życie słowa papieża Franciszka: „nigdy nie będzie dość tego, co się czyni, aby stworzyć kulturę zdolną do zapobiegania takim sytuacjom, nie tylko, aby się nie powtarzały, lecz także nie znajdowały miejsca na ukrywanie i utrwalanie” (*List do Ludu Bożego z 20 sierpnia 2018 r.*).

SYSTEM PREWENCYJNY OCHRONY DZIECI I MŁODZIEŻY NA TERENIE KATOLICKIEGO LICEUM OGÓLNOKSZTAŁCĄCEGO W HENRYKOWIE

PREAMBUŁA

System prewencyjny składający się z norm i zasad ochrony dzieci i młodzieży w praktyce wychowawczej i duszpasterskiej Katolickiego Liceum Ogólnokształcącego w Henrykowie – ma na względzie dobro dziewcząt i chłopców – uczniów szkoły. Wspiera zdrowe doświadczenia wychowawcze oraz umacnia pozytywny i przejrzysty proces sprzyjający integralnemu rozwojowi wychowanków.

Treści zawarte w niniejszym dokumencie przeznaczone są do stosowania w Katolickim Liceum Ogólnokształcącym im. bł. Edmunda Bojanowskiego w Henrykowie, prowadzonym przez Archidiecezję Wrocławską, przez dyrekcję, świeckich wychowawców, nauczycieli, trenerów, praktykantów i pracowników gospodarczych zatrudnionych na różnych stanowiskach oraz podejmujących różne zakresy odpowiedzialności.

Normy i zasady *Systemu Prewencyjnego* ochrony dzieci i młodzieży w praktyce wychowawczej i duszpasterskiej, zbierają w jeden dokument zasady i praktyki zawarte w innych dokumentach Archidiecezji i podmiotów od niej zależnych z uwzględnieniem wskazań zawartych w dokumencie *Wytyczne*.

Celem niniejszego dokumentu jest pomoc wszystkim osobom zaangażowanym w dzieła wychowawcze w Katolickim Liceum Ogólnokształcącym w Henrykowie w procesie autorefleksji nad właściwymi sposobami zachowań w dziedzinie ochrony i bezpieczeństwa powierzonych im wychowanków oraz przekazanie wskazówek, przykładów dobrych praktyk, procedur oraz konsekwencji prawnych zaniedbań lub naruszeń zapisów prawa dotyczących ochrony młodzieży (małoletnich) przed wszelką przemocą, w tym seksualną.

Normy i zasady zapisane w *Systemie Prewencyjnym* przeznaczone są do stosowania w dziełach wychowawczych w Katolickim Liceum Ogólnokształcącym w Henrykowie przez wszystkich, którzy stanowią wspólnotę wychowawczą w szczególności przez kapłanów, wychowawców świeckich, nauczycieli, trenerów, animatorów, wolontariuszy, praktykantów i stażystów oraz świeckich zatrudnionych na różnych stanowiskach i podejmujących różne zakresy odpowiedzialności. Opieka nad dziećmi i młodzieżą jest rozumiana jako troska o ich godność, o dobro duchowe, psychiczne i fizyczne.

Wszyscy opiekunowie, a zwłaszcza duchowni pracujący w Katolickim Liceum Ogólnokształcącym w Henrykowie biorą na siebie tę odpowiedzialność, zważywszy, że okoliczności skrzywdzenia powierzonej nam i młodzieży może być wiele.

Dzieci i młodzież mogą zostać skrzywdzone przez osoby najbliższe, przez opiekunów lub rówieśników w szkole lub innej instytucji, której zostały powierzone. Powinniśmy pamiętać, że krzywda dziecka nie polega tylko na tym, iż zostało skrzywdzone, ale również na tym, że jego opiekunowie nie dostrzegali tej krzywdy lub nie interweniowali, aby krzywdzie zapobiec.

Naszym pragnieniem jest ochrona dzieci i młodzieży, zarówno w oparciu o treść art. 30 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, zgodnie z którym „przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka”, jak i w oparciu o

ewangeliczną zasadę ochrony najmniejszych i najsłabszych oraz będące jej konsekwencją ustawodawstwo Kościoła Katolickiego.

Rozdział I ZASADY OGÓLNE

W prawie kościelnym przestępstwem jest każde nadużycie seksualne popełnione wobec małoletniego aż do ukończenia 18 roku życia. Oznacza to, że prawo kanoniczne chroni nie tylko dzieci, ale również młodych ludzi, których zaufanie wobec duchownego może zostać wykorzystane. Czyn taki jest umieszczony wśród najcięższych przestępstw.

Do kanonicznego postępowania karnego wobec sprawcy ma prawo ofiara, jej rodzina, społeczność parafialna czy diecezjalna.

Niniejszy dokument ma na celu podkreślenie powagi wprowadzania właściwej aktywności prewencyjnej, która ma odnaleźć swoje stałe, konkretne i wymierne miejsce w działalności duszpasterskiej Archidiecezji Wrocławskiej i stanowi wyraz pasterskiej troski Metropolity Wrocławskiego.

Szkolenia prewencyjne

Prewencja ma na celu, poprzez szkolenie i podkreślenie wagi zagadnienia, zapobiec w przyszłości doprowadzeniu do wykorzystania seksualnego nieletnich.

Prewencja nadużyć seksualnych wobec niepełnoletnich stanowi integralną część zaangażowania Kościoła w pracę z dziećmi i z młodzieżą. Prewencja ma na celu wyeliminowanie ryzyka nadużyć seksualnych w ścisłym tego słowa znaczeniu; ma pomóc uniknąć psychicznych i fizycznych przekroczeń granic intymności oraz przyczynić się do promocji ochrony dzieci i młodzieży przed różnymi formami przemocy i wykorzystania również poza środowiskiem kościelnym

Na terenie Katolickiego Liceum Ogólnokształcącego im. bł. Edmunda Bojanowskiego w Henrykowie prowadzone będą regularne szkolenia w tematyce prewencyjnej, mające na celu uwrażliwienie na krzywdę dzieci i młodzieży, uchronienie przed wykorzystaniem seksualnym, poprzez zapoznanie się z procedurami i rozpoznanie sytuacji ryzyka. Osoba przeszkolona powinna być w stanie rozpoznać określone symptomy u osoby poszkodowanej, bądź być uwrażliwioną na określone sekwencje zdarzeń, które budzą konkretne wątpliwości w materii. Szkoleni są zarówno księża, pracownicy świeccy, jak i wszyscy pracujący w Katolickim Liceum Ogólnokształcącym im. bł. Edmunda Bojanowskiego w Henrykowie, a posiadający kuratelę nad nieletnimi.

Każdy pracujący z młodzieżą w Katolickim Liceum Ogólnokształcącym im. bł. Edmunda Bojanowskiego w Henrykowie zostanie zapoznany z treścią niniejszego dokumentu.

Podstawę prawną *Systemu Prewencji* stanowią:

- a) kanony kodeksu prawa kanonicznego (Kann. 1311 – 1396), modyfikacje wprowadzone dnia 15 lipca 2010 r. do *Normae de gravioribus delictis*,
- b) wytyczne Konferencji Episkopatu Polski po nowelizacji z dnia 6.06.2017 r. dotyczące wstępnego dochodzenia kanonicznego w przypadku oskarżeń duchownych o czyny przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z osobą niepełnoletnią poniżej 18 roku życia.

- c) dokumenty Archidiecezji Wrocławskiej:
- 1) Ustawa o obowiązku troski o ochronę dzieci i młodzieży w Archidiecezji Wrocławskiej z dn. 01.06.2019,
  - 2) Wytyczne dotyczące ochrony dzieci i młodzieży w Archidiecezji Wrocławskiej z dn. 01.06.2019,

Prewencja ma się przyczynić do promocji ochrony dzieci i młodzieży przed różnymi formami przemocy i wykorzystania również poza środowiskami kościelnymi.

Prewencja musi uwzględnić specyfikę zagrożeń, na jakie są narażeni chłopcy i dziewczęta. Wszystkie dzieła prowadzone przez jednostki organizacyjne Kościoła podejmujące pracę z dziećmi i młodzieżą są zobowiązane do przyjęcia i stosowania przejrzystych, nieskomplikowanych i poddanych jakościowej kontroli procedur prewencji nadużyć seksualnych. Opracowanie i wprowadzenie w życie procedur prewencji ma się dokonać we współpracy wszystkich osób i grup zaangażowanych w pracę z młodzieżą, nie wyłączając samej młodzieży.

Prewencja wymaga:

1. przygotowania i wdrożenia we współpracy z rodzicami szczegółowych programów profilaktycznych dla młodzieży;
2. przygotowania i przestrzegania kodeksu zachowań obowiązującego wszystkie osoby skierowane do pracy z młodzieżą;
3. właściwej formacji kapłanów pracujących w placówce;
4. prowadzenia obowiązkowych i regularnych szkoleń w zakresie prewencji dla pracowników dydaktycznych i innych osób pracujących z młodzieżą, również w charakterze wolontariuszy.
5. wprowadzenia pouczeń i wymagań w momencie kierowania do pracy czy do posługi z młodzieżą, również w charakterze wolontariuszy.

Przy wdrażaniu (programów) reguł, form i struktur, zapewniających dzieciom i młodzieży bezpieczne środowisko wzrostu, kościelne jednostki organizacyjne współpracują z rodzicami, wychowawcami i w razie potrzeby z kompetentnymi organami państwowymi i samorządowymi.

Rozdział II PRAWA DZIECI I MŁODZIEŻY

I. Zjawiska szkodliwe wychowawczo

Mając na względzie dobro dzieci i młodzieży, *System Prewencyjny* wspiera zdrowe doświadczenia wychowawcze oraz umacnia pozytywny i przejrzysty proces sprzyjający integralnemu rozwojowi fizycznemu, emocjonalnemu, intelektualnemu, duchowemu, społecznemu i kulturalnemu powierzonych dzieci.

W szczególny sposób służy ochronie przed takimi niekorzystnymi wychowawczo i rozwojowo zjawiskami, jak: *a) wykorzystanie fizyczne, b) wykorzystanie psychiczne, c) cyberprzemoc, d) zaniedbanie, e) wykorzystanie seksualne.*

Owe niekorzystne zjawiska definiowane są następująco:

System Prewencyjny

Ad. a. *Wykorzystanie fizyczne* (przemoc fizyczna) to każda forma niewłaściwego, nieprzypadkowego naruszenia nietykalności cielesnej dziecka, zarówno zamierzonego (bicie, szarpanie, kopanie, potrząsanie itp.), jak i wynikającego z zaniedbania.

Ad. b. *Wykorzystanie psychiczne* (przemoc psychiczna) polega na uporczywym, niewłaściwym traktowaniu emocjonalnym dziecka, powodującym poważne zaburzenia w jego rozwoju emocjonalnym. Jest to najczęstsza kategoria nadużyć w relacjach między wychowawcami a dziećmi. Skutkiem jest przekonanie dziecka o swojej bezwartościowości, niższości, niemożności bycia kochanym bezwarunkowo. Otwiera to drogę do innych nadużyć wobec dziecka, również seksualnych. Przemoc psychiczna może przybrać formę stawiania wymagań nieadekwatnych do wieku, zastraszania i grożenia dziecku, poniżania jego godności w obecności innych, ośmieszania, niekonsekwencji w relacji (okazywanie nadmiernej sympatii na przemian z chłodem emocjonalnym), faworyzowania dziecka i oczekiwania lojalności z jego strony oraz wiele innych.

Ad. c. *Cyberprzemoc* to wszelka przemoc z użyciem technologii informacyjnych i komunikacyjnych – komunikatorów, czatów, stron internetowych, blogów, SMS-ów, MMS-ów. Może mieć formę wulgarnych wiadomości, obraźliwych komentarzy (*hejting, trolling*), przesyłania zdjęć dziecka, których ono się wstydzi i ukazujących je w niekorzystnym świetle, zastraszania, śledzenia (*cybrestalking*) ujawniania tajemnic dziecka (*outing*), organizowania grupy osób nieprzychylnych dziecku, kradzieży tożsamości (*impersonation*) itp.

Ad. d. *Zaniedbanie* to pozbawienie dziecka określonego dobra, powodującego znaczną szkodę w jego rozwoju, np. pozbawienie żywności, ubrania, ciepła, środków higieny, opieki, poczucia bezpieczeństwa, przyjaznych uczuć, opieki medycznej. Poważnym aktem zaniedbania jest niezapewnienie dziecku odpowiedniej opieki i pomocy, w tym powierzenie go ludziom, którzy nie zapewniają mu odpowiedniej opieki medycznej i leczenia.

Ad. e. *Wykorzystanie seksualne* to każde zachowanie osoby dojrzałej seksualnie wobec dziecka w wieku bezwzględnej ochrony (prawo karne do 15 roku życia, prawo kanoniczne do 18 roku życia), które czy to przez świadome działanie, czy też przez zaniedbanie swoich społecznych obowiązków wynikających ze specyficznej odpowiedzialności za dziecko, dopuszcza do zaangażowania dziecka w jakąkolwiek aktywność natury seksualnej, której intencją jest zaspokojenie osoby dorosłej.

II. Prawa dzieci i młodzieży

W związku z powyższym, każde dziecko i młody człowiek **ma prawo do:**

- 1) poszanowania własnej godności,
- 2) zaspokojenia potrzeb fizycznych i emocjonalnych,
- 3) swobody wypowiedzi,
- 4) przynależności do rodziny, grupy oraz do kontaktów i relacji społecznych,
- 5) otrzymania wsparcia w rozwoju,
- 6) budowania i potwierdzania własnej tożsamości,
- 7) poważnego traktowania zgłaszanych dorosłym problemów,
- 8) poczucia bezpieczeństwa i doświadczania miłości,
- 9) ochrony przed wszelkimi formami dyskryminacji,
- 10) poznania ochrony swoich praw i potrzeb.

Wymienione **prawa** są niezbywalne, a ich ograniczenia mogą wynikać tylko z norm prawnych, wykonalnych lub prawomocnych orzeczeń władzy sądowniczej, które mają na celu ochronę praw innych osób, a także ich życia, zdrowia oraz moralności społecznej.

Polityka ochrony małoletnich opiera się na zasadach:

- a) nie ma tolerancji dla nadużyć wobec małoletnich;
- b) prawa małoletnich są chronione;
- c) małoletni mają zagwarantowane bezpieczeństwo i ochronę;
- d) każdy z osobna i wszyscy razem odpowiadają za bezpieczeństwo małoletnich;
- e) opiekunowie posiadają skuteczne narzędzia służące ochronie małoletnich w postaci odpowiedniego wykształcenia, umiejętności stosowania systemu prewencyjnego oraz znajomości procedur postępowania.

Szacunek dla nietykalności cielesnej, intymności i prywatności małoletniego

Nietykalność cielesna małoletniego musi być zawsze szanowana. Mamy świadomość, że dotyk niesie ze sobą pewne niebezpieczeństwa. Stąd też należy stosować zasadę „szczególnego dystansu w kontaktach z małoletnimi”.

Dlatego **właściwym** zachowaniem respektującym nietykalność małoletniego jest:

- poklepanie po ramionach lub plecach,
- uścisk dłoni,
- delikatne objęcie na powitanie,
- dotyk ramion, rąk, czy barku,
- werbalne pochwalenie,
- trzymanie się za ręce w czasie modlitwy, zabawy czy w celu uspokojenia małoletniego w sytuacji wzburzenia emocjonalnego,
- trzymanie za ręce dzieci w czasie spaceru,
- siadanie w pobliżu małych dzieci,
- podnoszenie lub trzymanie na rękach dzieci poniżej 3 roku życia.¹⁵

Niewłaściwym zachowaniem i nadużyciem wobec nietykalności są:

- wszelkie formy okazywania niechcianej czułości,
- pełne i mocne uściski,
- dotykanie piersi, pośladków i okolic intymnych,
- klepanie w uda lub kolana,
- łaskotanie lub mocowanie się w mocnych objęciach,
- masaże,
- całowanie, w szczególności w usta,
- kładzenie się lub spanie obok małoletniego
- okazywanie czułości w miejscach wyizolowanych, np. łazienki, ubikacje, prywatne pokoje,
- komplementowanie odnoszące się do rozwoju fizycznego.

Małoletnim przysługuje prawo do prywatności. W szczególny sposób prawo to winno być respektowane w takich miejscach jak pokój w internacie, przebieralnia, pływalnia,

łazienki, toalety. W wymienionych miejscach opiekun nie może w żaden sposób ingerować w intymność małoletnich, w tym zwłaszcza wykonywać małoletnim zdjęć. Winien także zadbać, by zdjęć nie robili sobie nawzajem sami małoletni.

III. Zasady prewencji osób małoletnich z niepełnosprawnością

Za osoby niepełnosprawne według Światowej Organizacji Zdrowia (WHO) uważa się osoby, które nie mogą samodzielnie, częściowo lub całkowicie, zapewnić sobie możliwości normalnego życia indywidualnego i społecznego na skutek wrodzonego lub nabytego upośledzenia fizycznego lub psychicznej sprawności.

Ze względu na rodzaj niesprawności należy wyróżnić:

– osoby z *niepełnosprawnością sensoryczną*, które mają uszkodzone narządy zmysłów (osoby niewidome i słabo widzące, osoby niesłyszące i słabo słyszające);

– osoby z niesprawnością fizyczną, czyli osoby z niepełnosprawnością motoryczną z uszkodzeniem narządu ruchu lub osoby z przewlekłymi schorzeniami narządów wewnętrznych;

– osoby z *niepełnosprawnością psychiczną*, do których zalicza się osoby umysłowo upośledzone z niesprawnością intelektualną, osoby psychicznie chore z zaburzeniami osobowości i zachowania, osoby z zaburzeniami świadomości;

– osoby z *niepełnosprawnością złożoną* (sprzężoną), dotknięte więcej niż jedną niepełnosprawnością: wystąpić tu mogą połączenia różnych, wymienionych powyżej niepełnosprawności, np. osoba niewidoma z umysłowym upośledzeniem, osoba głuchoniewidoma, osoba z uszkodzonym narządem ruchu z zaburzeniami psychicznymi itp.

Osoby małoletnie z różnymi niepełnosprawnościami mają takie same potrzeby biologiczne i społeczne jak inni ludzie, ale ze względu na swoją niepełnosprawność mają też specyficzne potrzeby. Wymagają szczególnej troski oraz wrażliwego podejścia ze strony opiekunów.

Osoby małoletnie z niepełnosprawnością intelektualną, szczególnie w stopniu umiarkowanym, znacznym i głębokim, charakteryzuje: myślenie konkretno-obrazowe, brak krytycyzmu, nadmierna ufność i otwartość, zaburzenia woli, infantylizm, spolegliwość. Bardzo często osoby te mają trudności w komunikacji z innymi (np. różnego rodzaju zaburzenia mowy). Ze względu na swoją niepełnosprawność łatwo ulegają wykluczeniu z grupy rówieśniczej. Często osoby te chcą skupić na sobie uwagę opiekunów poprzez różnego rodzaju zachowania prowokacyjne.

W kontakcie z osobami małoletnimi z różną niepełnosprawnością nie powinno się wyręczać ich w czynnościach osobistych, które mogą wykonać sami i tym samym uzależniać podopiecznych od opiekunów, infantylizować podopiecznych, lekceważyć żadnych sygnałów świadczących, że podopiecznemu może dziać się krzywda.

W przypadku, gdy małoletniemu z niepełnosprawnością należy pomóc przy różnych czynnościach higienicznych, należy to czynić wyłącznie za zgodą rodziców lub opiekunów

prawnych przy zachowaniu pełnej delikatności i intymności. Należy wtedy zaangażować dwie osoby spośród opiekunów.

Wielkie znaczenie ma uważne słuchanie osoby małoletniej z niepełnosprawnością szczególnie wtedy, gdy z trudnością wyraża ona swoje doświadczenia. Nigdy nie wolno lekceważyć tego, co wypowiada. W przypadku osób głuchoniemych może być potrzeba zaangażowania biegłego tłumacza języka migowego.

W kontakcie z osobami małoletnimi z niepełnosprawnością intelektualną należy:

- a) wydawać komunikaty proste i jednoznaczne,
- b) ustalać i egzekwować dopuszczalne zasady zachowań wobec innych (np. sposoby witania się, okazywania uczuć),
- c) uczyć przestrzegania zasad intymności oraz rozróżniania sfery prywatnej i publicznej,
- d) ustalać z rodzicami zakres udzielanej pomocy w sferze osobistej podopiecznego.

Rozdział III **ZASADY PREWENCJI** **W DZIAŁANIACH DUSZPASTERSKICH (pozaszkolnych)** **Z MŁODZIEŻĄ**

I. Szczegółowe zasady do pracy duszpasterskiej z młodzieżą

Naczelną zasadą postępowania jest nienaruszalność ich integralności duchowej i cielesnej. Pozostałe są następujące:

- 1) Stosowanie kar cielesnych wobec małoletnich nie jest dozwolone w żadnych okolicznościach i od tej reguły nie ma wyjątków.
- 2) Wszyscy małoletni mają prawo do bycia traktowanymi przez nauczycieli, wychowawców z jednakową troską. Nie do zaakceptowania jest faworyzowanie przez wychowawcę lub innych członków personelu pojedynczych osób, wyrażane werbalnie czy niewerbalnie.
- 3) Nie może być ze strony nauczycieli, wychowawców tolerancji wobec jakiegokolwiek zachowania, które może zostać odczytane jako przejaw znęcania się lub dokuczania, zarówno ze strony dorosłych jak i samych małoletnich.
- 4) Nie należy przebywać z małoletnim sam na sam. Tym samym zabrania się przyjmowania małoletnich w swoim prywatnym mieszkaniu. Do spotkań służy pokój wychowawców internatu, sekretariat szkoły, pokój nauczycielski.
- 5) Nauczyciele, wychowawcy winni unikać przebywania przez nieuzasadnienie długi czas z małoletnim lub grupą małoletnich.
- 6) Nauczyciel, wychowawca, pracownik szkoły nie powinien udawać się w podróż samochodem sam z małoletnim. Wyjątek stanowi sytuacja zagrażająca życiu dziecka, kiedy musi być niezwłocznie dowieziona do szpitala.
- 7) Nie do zaakceptowania jest naruszanie dobra małoletnich przez pracownika szkoły, w tym zwłaszcza opowiadanie w ich obecności żartów o podtekście seksualnym. W przypadku konieczności podjęcia z małoletnim rozmowy na tematy związane z płciowością należy wykazać się daleko idącą ostrożnością, delikatnością i roztropnością.

- 8) Pod żadnym pozorem pracownik szkoły nie może częstować małoletnich podopiecznych alkoholem, papierosami, środkami odurzającymi (w tym narkotykami) lub tolerować ich używania.
- 9) Zabronione jest pozostawanie pod wpływem alkoholu lub środków odurzających przez pracownika szkoły prowadzącego zajęcia lub sprawującego w danym czasie opiekę nad małoletnimi.
- 10) W pracy z małoletnimi nauczyciel, wychowawca powinien używać środków, języka i metod adekwatnych do wieku wychowanków. Podobnie powinien być potraktowany przekaz medialny, np. przez telefon komórkowy, Internet, wideo itp. W żadnym jednak wypadku nie wolno wykorzystywać materiałów pornograficznych lub zawierających treści obsceniczne.
- 11) Pracownik szkoły nie może obchodzić się małoletnim niewłaściwie, w tym szorstko go traktować czy stosować nieprzyzwoitych żartów. Zdrowa rezerwa w kontakcie ma stworzyć poczucie bezpieczeństwa i zapewnić małoletniemu dobre samopoczucie.

Nieprzestrzeganie głównych zasad postępowania traktowane będzie jako naruszenie podstawowych obowiązków z wszystkimi wynikającymi stąd konsekwencjami, określonymi prawem.

II. Zasady prewencji w Katolickim Liceum Ogólnokształcącym w Henrykowie prowadzonym przez Archidiecezję Wrocławską

a) Zasady ogólne:

Wszystkie szkoły i przedszkola prowadzone przez jednostki organizacyjne Kościoła na terenie Archidiecezji Wrocławskiej powinny przyjąć i wdrażać konkretne reguły, formy i struktury prewencji zgodne z Zasadami ochrony małoletnich i niepełnosprawnych w praktyce wychowawczo-duszpasterskiej Archidiecezji Wrocławskiej.

Reguły te, formy i struktury prewencji powinny zostać szczegółowo opisane w dokumencie *Ochrona dzieci i młodzieży* opracowanym przed każdą szkołą czy przedszkole.

Dokument ten wraz z kontaktem do osoby odpowiedzialnej za prewencję w danej szkole lub przedszkolu powinien być dostępny na stronie internetowej szkoły. Na tej samej stronie powinny być także podane informacje o osobie odpowiedzialnej za prewencję w organie prowadzącym szkołę.

Przy wdrażaniu programów, reguł, form i struktur, zapewniających dzieciom i młodzieży bezpieczne środowisko wzrostu, szkoły i przedszkola powinny współpracować z rodzicami, wychowawcami i w razie potrzeby z kompetentnymi organami państwowymi i samorządowymi.

W każdej szkole i przedszkolu dyrektor powinien wyznaczyć osobę godną zaufania, sprawdzoną i odpowiednio przeszkoloną jako odpowiedzialną za prewencję.

Każda szkoła i przedszkole powinna posiadać własny kodeks zachowań uściślający zasady zachowania pracowników wobec dzieci i młodzieży za-równo w szkole, jak i podczas wyjazdów i innych zajęć pozaszkolnych organizowanych przez szkołę.

W dokumencie *Ochrona dzieci i młodzieży*, opracowanym przez każdą szkołę czy przedszkole, powinny znaleźć się procedury postępowania:

- w przypadku naruszenia zasad Kodeksu zachowań w pracy z uczniami oraz gdy zostają przekroczone psychiczne lub fizyczne granice intymności ucznia przez inne osoby w sytuacjach, które nie dotyczą czynów zabronionych przez prawo;
- w przypadku podejrzenia wykorzystania seksualnego osoby małoletniej.

b) Działania prewencyjne skierowane do dzieci i młodzieży:

Uczniowie powinni zostać poinformowani o istnieniu kodeksu zachowań chroniącego ich godność oraz o możliwości bezpiecznego zgłoszenia ewentualnych naruszeń kodeksu do wyznaczonej i cieszącej się ich zaufaniem osoby (dotyczy naruszeń zarówno ze strony dorosłych, jak i rówieśników).

Szkoła powinna organizować cykliczne projekty szkoleniowe czy pogadanki – uwrażliwiające na przekraczanie granic ich intymności oraz uświadomione, że mają prawo chronić swoją intymność, odmawiając niewłaściwych form bliskości.

c) Zasady prewencji obowiązujące pracowników szkoły.

1. Każda zatrudniana osoba musi przedstawić pisemne zaświadczenie o niekaralności oraz podpisać zobowiązanie przestrzegania kodeksu zachowań obowiązującego w szkole.
2. Dyrektor szkoły ma obowiązek sprawdzenia, czy zatrudniana osoba figuruje w rejestrze sprawców przestępstw na tle seksualnym z dostępem ograniczonym.
3. Zobowiązanie do przestrzegania kodeksu zachowań obowiązującego w szkole dotyczy zarówno pracowników etatowych, duchownych i świeckich, jak i osób niezatrudnionych, ale zaangażowanych w konkretne akcje, jak np. wycieczki, obozy kierunkowe, rekolekcje wyjazdowe, itp.
4. Temat prewencji powinien być poruszony obowiązkowo przy rozmowach kwalifikacyjnych.
5. Szkoła powinna organizować cykliczne szkolenia dla wszystkich pracowników w zakresie: kompetencji emocjonalnej i społecznej, komunikacji i rozwiązywania konfliktów, dynamiki psychicznej ofiar, strategii sprawców wykorzystania seksualnego, elementów strukturalnych w instytucjach, które mogą sprzyjać wykorzystaniu seksualnemu, czynów karalnych w tym zakresie oraz aktualnego ustawodawstwa, cywilnego i kościelnego i procedur z nimi związanych. Szkolenia takie powinny odbywać się nie rzadziej niż raz na pięć lat.
6. Realizacja szkoleń powinna być monitorowana przez Delegata ds. ochrony dzieci i młodzieży w Archidiecezji Wrocławskiej lub osobę przez niego wyznaczoną bądź przez jego odpowiednika w organie prowadzącym szkołę.
7. Osoby biorące udział w działaniach szkoły na zasadzie wolontariatu powinny także zostać zapoznane z regułami, formami i strukturami prewencji w szkole, podpisać zobowiązanie do przestrzegania kodeksu zachowań, otrzymać podstawowe szkolenie związane z ochroną dziecka i rozpoznawaniem zagrożeń i sygnałów wskazujących na wykorzystanie seksualne oraz poznać osobę odpowiedzialną za prewencję w danej szkole czy przedszkolu.

III. Zasady prewencji w posłudze duszpasterskiej sprawowanej w Katolickim Liceum Ogólnokształcącym w Henrykowie oraz w Internacie działającym przy szkole

Katolickie Liceum Ogólnokształcące w Henrykowie wraz z internatem jest także miejscem, w którym powstają i funkcjonują różne grupy i zespoły, poprzez które uczniowie przeżywają swoją wiarę oraz rozwijają i pogłębiają własną formację duchową. Do prawidłowego ich funkcjonowania potrzebni są współpracownicy zarówno duchowni, jak i świeccy, aby wspomagać dyrektora, kierownika internatu w działalności duszpasterskiej. Wiąże się to z koniecznością zaangażowania wielu osób, które spełniają tak podstawowe funkcje, jak np. zakrystianie, organiści, wolontariusze Domu Pomocy Społecznej

„CARITAS” oraz liderzy wspólnot działających w szkole. Na dyrektorze szkoły spoczywa więc szczególny obowiązek doboru właściwych osób, które mają wypełniać powierzone im zadania.

Procedura naboru i weryfikacji kadry ma na celu dobór personelu, gwarantującego realizację celów statutowych różnych dzieł prowadzonych w ramach szkoły i internatu, w tym zapewnienie małoletniemu bezpieczeństwa.

Młodzież nie powinny przebywać w pomieszczeniach mieszkalnych duchownych, zwłaszcza w pojedynkę. Jeżeli ich dobro wymaga indywidualnego spotkania z duchownym, spotkanie to nie może odbywać się w warunkach odizolowanych. Duchowny przeprowadzający takie spotkanie powinien zatroszczyć się o transparentność (przeszkłone drzwi lub ściany pomieszczenia, obecność innych osób w bezpośrednim pobliżu itp.). Indywidualnych spotkań z dziećmi i młodzieżą nie wolno w nieroztropny sposób mnożyć ani przedłużać. Zarówno pora jak i liczba spotkań powinna służyć ich dobru.

Szczególnie ważnym spotkaniem jest sprawowanie sakramentu pokuty i pojednania. Należy dołożyć starań, aby sprawować go w konfesjonale. Jeśli zajdzie konieczność sprawowania go poza nim (np. w czasie wakacji, pielgrzymki, czy spowiedzi osoby niepełnosprawnej), należy zadbać o to, by zapewnić pełną ochronę tajemnicy spowiedzi, a jednocześnie, by była gwarancja zachowania zapisów niniejszego dokumentu.

Spowiedź małoletnich poza konfesjonalem powinna odbywać się w sytuacjach bardzo wyjątkowych, a jeśli ma to miejsce, to w przestrzeni, w którą na odległość ma wgląd rodzic bądź wychowawca czy opiekun takich penitentów.

Podobnie rzecz się ma z kierownictwem duchowym, choć specyfika tej formy posługi kapłańskiej wymaga od prezbitera jeszcze większej czujności ze względu na regularność tych spotkań, a przez to, siłą rzeczy, nierzadko zadzierzgnięcie relacji emocjonalnych. Jest to dla kapłana sposobność do przeżywania jego ojcostwa duchowego, ale zarazem niebezpieczeństwo podejmowania gestów, które niekontrolowane mogą prowokować postawy zagrażające emocjonalnej, a nawet seksualnej autonomii małoletnich. Stąd koniecznym wymogiem takich spotkań powinno być organizowanie ich w miejscach oficjalnych, do tego przeznaczonych, dostępnych w każdej chwili dla innych, lub nawet transparentnych (przeszkłone drzwi lub ściany pomieszczenia, obecność innych osób w bezpośrednim pobliżu, otwarte drzwi itp.).

Szkoła zapewniając osobom małoletnim dostęp do Internetu, jest zobowiązana podejmować wszelkie działania zabezpieczające przed dostępem do treści stanowiących zagrożenie dla ich prawidłowego rozwoju (treści erotyczne, pornograficzne, przemocowe itp.).

Zapewnia, by na wszystkich komputerach znajdujących się na terenie placówki z dostępem do Internetu było zainstalowane i aktualizowane oprogramowanie filtrujące treści internetowe, oprogramowanie monitorujące korzystanie z Internetu, oprogramowanie antywirusowe, antyspamowe i firewall.

Niniejsza zasada nie dotyczy sytuacji, w których wychowankowie korzystają z Internetu poprzez własne urządzenia umożliwiające bezpośredni dostęp do sieci.

Upoważniony do nadzoru opiekun ma obowiązek poinformowania podopiecznych o zasadach bezpiecznego korzystania z Internetu. Podmioty kościelne są zobowiązane do zapewnienia stałego dostępu do materiałów edukacyjnych dotyczących bezpiecznego korzystania z Internetu.

Osoba odpowiedzialna za dostęp do Internetu powinna sprawdzać okresowo, czy na komputerach nie znajdują się niebezpieczne treści. W przypadku ich znalezienia należy ustalić, kto korzystał z komputera w czasie ich wprowadzania.

VI. Podróże, wycieczki, wakacje

Poniższe zasady są uzupełnieniem przepisów zawartych w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 marca 2016 roku w sprawie wypoczynku dzieci i młodzieży (Dz.U. z dnia 5.04.2016, poz. 452).

Wszystkie wyjazdy z osobami małoletnimi powinny być starannie zaplanowane i dokumentowane w sposób formalny. Należy także zadbać o stosowne ubezpieczenia uczestników wyjazdu, jak również ich opiekunów z godnie z wymogami kraju przebywania.

Wszystkie wycieczki, zarówno jedno – jak i wielodniowe, wyjazdy, turnusy wakacyjne, rekolekcje formacyjne, pielgrzymki powinny być starannie planowane i w sposób formalny dokumentowane ze szczególnym uwzględnieniem kwestii transportu, zakwaterowania, planu dnia oraz bezpieczeństwa (prawidłowo wypełniona karta wycieczki obowiązująca w szkole oraz powiadomienie Organu Prowadzącego szkołę). Należy także zadbać o stosowne ubezpieczenia. Przypomina się jednocześnie o obowiązku sprawdzenia czy dane zatrudnianej lub dopuszczanej osoby do działalności związanej z wychowaniem, edukacją, wypoczynkiem, leczeniem małoletnich lub opieką nad nimi, są zamieszczone w Rejestrze Sprawców Przestępstw na Tle Seksualnym (RSTPS).

W czasie wyjazdów należy zwrócić uwagę na zachowania podopiecznych mogące wskazywać na problemy małoletniego z aklimatyzacją w grupie, trudnościami w nawiązywaniu kontaktów z rówieśnikami oraz na brak wykazywania się przez małoletnich umiejętnościami w zakresie radzenia sobie z sytuacjami konfliktowymi pojawiającymi się w grupie rówieśników.

Szczególną uwagę i wyjątkową czujność należy wykazać w stosunku do tych małoletnich, których zachowanie może stwarzać zagrożenie, budzić niepokój lub być źródłem dyskomfortu dla innych małoletnich uczestników wakacyjnego pobytu.

Opiekun nie może bagatelizować jakichkolwiek sygnałów mogących wskazywać w szczególności na: izolowanie się małoletniego w grupie rówieśników, przejawy agresji wśród małoletnich (w szczególności agresywne zachowania starszych wobec młodszych lub odwrotnie), konflikty między podopiecznymi, pojawiające się w przypadku małoletnich zachowania seksualne nieadekwatne do ich wieku, wykorzystywanie przez rówieśników zagubienia i nieporadności małoletnich słabiej przystosowanych do radzenia sobie w grupie.

Należy dołożyć starań, aby zapewniona była właściwa uwaga małoletnim, którzy nie radzą sobie w kontaktach z rówieśnikami (w szczególności kontrolować ich samopoczucie oraz na bieżąco oceniać, czy sytuacja pobytu na obozie nie stanowi dla takiego dziecka zbyt dużego obciążenia emocjonalnego, mogącego powodować zagrożenie dla jego zdrowia).

W razie stwierdzenia tego rodzaju przypadków opiekun ma obowiązek podjąć działania w celu wyjaśnienia zaistniałej sytuacji oraz powinien bezzwłocznie przystąpić do podjęcia odpowiednich czynności zapewniających bezpieczeństwo, spokój i dobre samopoczucie podopiecznych, w tym: ustalić przyczynę dostrzeżonych u podopiecznych problemów, pomóc małoletniemu, który zgłasza problem lub w przypadku którego dostrzeżono, iż ma problemy, których nie potrafi (lub z jakichś przyczyn boi się) zasygnalizować, zgłosić stwierdzony przypadek przełożonemu oraz w uzasadnionych

przypadkach rodzicom, opiekunom, odpowiednim władzom lub specjalistom (w szczególności psychologom).

Rodzice mają prawo do informacji o kontaktowym numerze telefonu, pod którym będą mogli uzyskać informacje o dziecku podczas jego pobytu na wycieczce. Podczas wyjazdów należy zadbać o odpowiednią proporcję mężczyzn i kobiet w gronie wychowawców, stosownie do liczby chłopców i dziewcząt w grupie.

Należy zwrócić uwagę, aby czas przeznaczony na odpoczynek nocny zaplanowano w sposób zgodny z normami bezpieczeństwa. Szczególną uwagę należy poświęcić rozplanowaniu miejsc noclegowych i uczynić to – o ile to możliwe – jeszcze przed wyjazdem. Sypialnie chłopców i dziewcząt powinny być odseparowane i nadzorowane przez opiekunów.

Opiekun nie powinien nocować w pomieszczeniu, w którym nocują nieletni.

W sytuacji szczególnej, wymagającej od opiekuna pozostania w nocy w sypialni z małoletnimi, powinien on o tym fakcie powiadomić inną osobę dorosłą (standardowo: Dyrektora lub kierownika wycieczki), a nawet jeśli to możliwe, rodziców, bądź opiekunów dziecka.

Wychowawca powinien na bieżąco przekazywać informacje na temat zdarzeń mających miejsce w trakcie organizowanych obozów, które mogą stanowić zagrożenie dla ich uczestników oraz sygnalizować potrzebę podjęcia interwencji ze strony organizatorów w każdym przypadku, w którym taka interwencja może przyczynić się do rozwiązania problemów dostrzeżonych przez opiekunów lub wychowawców.

Rozdział IV POMOC OFIAROM

Podczas przyjęcia zgłoszenia ważny jest każdy szczegół jak: postawa, gesty i słowa. Nie wolno bagatelizować ujawnianych przez rozmówcę faktów. Należy rozmówcę utwierdzić w przekonaniu, że jest traktowany poważnie i upewnić go, że ujawniając nadużycie postąpił właściwie. Rozmówca musi mieć świadomość, że powzięte informacje muszą być przekazane przełożonemu, przez co nie wolno nigdy zapewnić rozmówcy, że sprawa nie wyjdzie dalej. Pozyskaną informację należy przekazać przełożonemu bez zbędnej zwłoki.

Szczegółowe zasady postępowania zapisane zostały w Instrukcji: Wytyczne dotyczące ochrony dzieci i młodzieży w Archidiecezji Wrocławskiej.

Troska o ofiary nadużyć seksualnych to podstawowy akt sprawiedliwości ze strony wspólnoty Kościoła, odczuwającej ból i wstyd z powodu krzywdy wyrządzonej dzieciom i młodzieży.

Metropolita Wrocławski w związku z uzyskaniem informacji o przypadku nadużycia seksualnego wobec niepełnoletniego, zobowiązany jest do:

- 1) udzielenia pomocy duchowej i psychologicznej ofierze nadużycia seksualnego, a w razie potrzeby także konsultacji prawnej;
- 2) podjęcia działań zmierzających do uniemożliwienia ewentualnej kontynuacji przestępstwa i zapewnienia ofierze poczucia bezpieczeństwa;
- 3) podjęcia działań mających na celu uzdrowienie zaufania i przywrócenie właściwego klimatu kontynuacji pracy duszpasterskiej we wspólnocie kościelnej, zranionej niegodnym postępowaniem osoby duchownej.

System Prewencyjny

Metropolita realizuje obowiązek udzielenia pomocy duchowej i psychologicznej oraz konsultacji prawnej ofierze nadużycia seksualnego, działając przez osobę Delegata.

Ofierze należy się informacja, że jej podstawowym prawem jest złożenie doniesienia do organów ścigania.

Postępowanie względem ofiary nadużycia seksualnego ze strony osób działających w imieniu Metropolity powinno być zawsze inspirowane poczuciem sprawiedliwości oraz troską o dobro ofiary i o wspólnotę kościelną.

Pomoc ofierze nadużycia seksualnego i jej bliskim rozpoczyna się od przyjęcia zgłoszenia o popełnieniu przez duchownego czynu przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z osobą niepełnoletnią poniżej osiemnastego roku życia.

Osoby wskazane do przeprowadzenia rozmowy lub rozmów z osobą albo osobami zgłaszającymi nadużycie seksualne, mają zapewnić maksymalne poczucie bezpieczeństwa, okazać wolę życzliwego wysłuchania i przyjęcia prawdy oraz upewnić w przekonaniu, że osoby, ujawniając swoje cierpienie, pomagają też Kościołowi w przywróceniu naruszonego ładu moralnego.

Ofierze nadużycia seksualnego, którą jest osoba niepełnoletnia poniżej osiemnastego roku życia, pomoc duchowa i psychologiczna powinna być udzielana w ścisłej współpracy z rodzicami (opiekunami prawnymi), a w przypadku ofiary poniżej 15 roku życia za wyraźną ich zgodą.

Ofiary nadużyć zarówno małoletnie, jak i dorosłe mają prawo do tego, by przy czynnościach wyjaśniających i procesowych towarzyszyła wybrana przez nich osoba zaufana. Mają także prawo do informacji, jakie środki zapobiegawcze zostały podjęte w odniesieniu do osoby oskarżanej o nadużycia.

Pomoc duchowa i psychologiczna powinna obejmować także osoby z naj-bliższego otoczenia ofiary nadużycia seksualnego, w szczególności członków rodziny. Ich też należy poinformować, w jaki sposób mogą skorzystać z pomocy duchowej i psychologicznej.

Proponując pomoc psychologiczną, Metropolita może sięgać do specjalistów także spoza struktur związanych z Kościołem katolickim.

Rozdział V
POSTANOWIENIA KOŃCOWE

Wszyscy duchowni Archidiecezji Wrocławskiej, a zwłaszcza ci, którym powierzono różne sektory duszpasterstwa w porozumieniu z Księżmi Dziekanami, Proboszczami i innymi przełożonymi są odpowiedzialni za wdrożenie zapisów niniejszego *Systemu Prewencyjnego* w Archidiecezji Wrocławskiej. Jedną z możliwych form takiego wdrażania mogą być konferencje rejonowe.

Każdy duchowny Archidiecezji Wrocławskiej zobowiązany jest do zapoznania się z powyższym dokumentem i do pisemnego poświadczenia stosowania go w posłudze duszpasterskiej jak i w życiu osobistym. Dokument ten zostanie złożony w jego aktach osobowych przechowywanych w Kurii Archidiecezjalnej.

Rektor Metropolitalnego Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławiu wraz ze swoimi współpracownikami jest odpowiedzialny za zapoznanie alumnów MWSD z przedmiotowym dokumentem i odebranie od nich oświadczenia o zapoznaniu się z jego treścią i stosowaniu go w posłudze duszpasterskiej i życiu osobistym. Dokument taki zostanie złożony w aktach osobowych każdego alumna.

Dyrektor Katolickiego Liceum Ogólnokształcącego im. bł. Edmunda Bojanowskiego w Henrykowie wraz ze swoimi współpracownikami jest odpowiedzialny za zapoznanie Radę Pedagogiczną, pracowników i odebranie od nich oświadczenia o zapoznaniu się z jego treścią i stosowaniu go w pracy dydaktyczo-wychowawczej i życiu osobistym. Dokument taki zostanie złożony w aktach osobowych każdego pracownika. Dyrektor jest także zobowiązany do zapoznania uczniów i rodziców z przedmiotowym dokumentem.

System Prewencyjny ochrony małoletnich i niepełnosprawnych w pracy duszpasterskiej i praktyce wychowawczej w Archidiecezji Wrocławskiej zostały opracowane w oparciu o przepisy prawne, zarówno kościelne, jak i państwowe, doświadczenie oraz dobre praktyki.

Arcybiskup Metropolita Wrocławski Dekretem z dnia 1 czerwca 2019 r. dokonał promulgacji Systemu Prewencyjnego ochrony małoletnich i niepełnosprawnych w pracy duszpasterskiej i praktyce wychowawczej w Archidiecezji Wrocławskiej w wersji poprawionej i uzupełnionej.

System Prewencyjny ochrony małoletnich i niepełnosprawnych w pracy duszpasterskiej i praktyce wychowawczej w Archidiecezji Wrocławskiej w wersji poprawionej i uzupełnionej wchodzi w życie *ad experimentum* z dniem 1 czerwca 2019 r.

SPIS TREŚCI

Zagadnienia wstępne
Preambuła

Rozdz. I

Zasady ogólne

Szkolenia prewencyjne

Rozdz. II

Prawa dzieci i młodzieży

- I. Zjawiska szkodliwe wychowawczo
- II. Prawa dzieci i młodzieży
- III. Zasady prewencji osób małoletnich z niepełnosprawnością

Rozdz. III

Zasady prewencji w działaniach duszpasterskich prowadzonych przez Archidiecezję Wrocławską

- I. Szczegółowe zasady do pracy duszpasterskiej z dziećmi i młodzieżą
- II. Zasady prewencji w przedszkolach i szkołach prowadzonych przez Archidiecezję Wrocławską
- III. Kodeks zachowań katechetów
- IV. Zasady prewencji w duszpasterstwie parafialnym
- V. Zasady prewencji w akcjach duszpasterskich
- VI. Podróże, wycieczki, wakacje

Rozdz. IV

Pomoc ofiarom

Rozdz. V

Postanowienia końcowe